

بررسی تأثیر حسد در روابط انسانی

شیرین زمانیان^۱

چکیده

حسادت، یعنی آرزوی زوال نعمت دیگری، چه این که فرد حاسد این نعمت را برای خویش بخواهد و چه نخواهد. حسادت یکی از بیماری های مهلک و خطرناکی می باشد که می تواند بر روی انسان تأثیر به سزایی نماید و روح و جسم آدمی را به آسانی به تسخیر خود در بیاورد و اخلاق شخص را دگرگون سازد و او را به فردی حاسد که موجب ضررهای مادی و معنوی نماید. این پژوهش به روش کتابخانه ای و فیش برداری و با استفاده از منابع دست اول معتبر به سؤالاتی چون حسد چیست؟ آثار حسد در روابط انسانی چیست؟ و ... پرداخته است. یافته های پژوهش نیز عبارت است از: این که حسد آرزوی زائل شدن نعمتی از برادر مسلمان خود است که وجود آن نعمت به صلاح او باشد. وجود این نعمت در هر انسانی باعث هلاکت شدن وی و نابودی زندگی دنیوی و اخروی وی می گردد و آخر هم به سعادت حقیقی دست یابی پیدا نمی کند.

واژگان کلیدی: حسد، روابط انسانی، سعادت، مادی، معنوی.

^۱. طلبه سطح دوم، مدرسه علمیه معصومیه (علیه السلام)،

مقدمه

خداوند انسان را آفرید تا جلوه گر صفات او باشد. رسیدن به این چنین جایگاه والایی نیازمند به برخورداری از ایمان، اخلاق نیکو و پرهیز کردن از رذیلت های اخلاقی است. انسان برای این که به کمال برسد باید همه ابعاد زندگی دنیوی خویش را بر اساس خواسته های خداوند تعالی قرار دهد. از این رو تنها به اخلاق به عنوان یک مسئله فردی و اخروی نگاه نکنید، بلکه آن را منشأ در تمام ابعاد زندگی بدانید.

یکی از ریشه های رذایل اخلاقی، حسادت است که نقش بسیار مهمی در انحراف انسان از مسیر کمال و تعالی دارد به طوری که در منابع اسلامی، منشأ کفر و دیگر رذایل اخلاقی دانسته شده است. در این مقاله به بررسی تأثیر در روابط انسانی پرداخته است.

مفاهیم

الف - مفهوم حسد

- معنای لغوی

ابتدا معنای لغوی حسد مورد بررسی قرار می گیرد: «الْحَسَدُ تَمَنَّى زَوَالِ نِعْمَةٍ مِنْ مُسْتَحَقٍّ لَهَا؛ حسد، آرزوی از دست رفتن نعمت کسی که مستحق و شایسته آن باشد.» (اصفهانی، ص ۱۲۵)

- معنای اصطلاحی

هر که از دیدن یا شنیدن نعمتی مانند مال و فرزند یا فضیلت و کمالی مانند علم، شجاعت، سخاوت که دیگری دارا شده، ناراحت و ناخشنودی و خشمگین شود و نتواند این نعمت و فضیلت را در او ببیند و گرفته شدن آن را از او بخواهد یا گرفته شدن از او و رسیدن به خودش را آرزومند باشد این حالت درونی، حسادت است. (دستغیب، ص ۶۷۲)

آثار حسد

یکی از گناهان قلبی و بیماری های کشنده روانی، حسادت می باشد.

حسد چیزی است که تمام طبقات از جمله زن و مرد، دانا و نادان، ثروتمند و تهیدست در خطر به آلوده شدن به این بیماری کشنده اند که جسم وی را در بر می گیرد و بر هر مسلمانی

واجب است که از آن با خبر باشد تا گرفتار نشود و اگر آلوده به آن شد باید خود را درمان نماید تا به آتش در دنیا و آخرت نسوزد. (مهدوی کنی، ص ۶۷۱)

بنابراین روشن شد که؛ حسد تمامی طبقات را در بر می گیرد و فرقی بین قشرها نمی گذارد.

ظلم به خویشان

یکی دیگر از عواقب حسد، ظلم به خویشان است، چرا که تمامی اخلاق های منفی را در بر گرفته است، بی گمان مهم ترین اثر حسادت متوجه به روح و روان خود حسود می شود. اوست که از نظر جسمی و روحی بیشترین آسیب را می بیند. و این گونه به خود ظلم می کند. ظلم سه طرف دارد و مانند علم نیست که بتوان اتحاد عالم و معلوم و علم و یا عاقل و معقول و عقل سخن گفت، بلکه ظالم همیشه غیر از مظلوم است. این بدان معناست که انسان با حسادت خویش به آن بخش از روح الهی ضربه می زند که امانت در پیش اوست. حسود با حسادت خویش روح خویش را به زندان می برد و اسیر می کند. این گونه روح قدرت پرواز خود را از دست می دهد. امیرالمؤمنین در این باره فرموده است: «الْحَسَدُ حَبْسُ الرُّوحِ؛ حسادت، زندان روح است.» (غررالحکم، حدیث ۶۷۹۶)

بنابراین روشن شد که؛ آن که حسادت می ورزد جز آن که روح و جسم خود را بیمار می سازد و ضربه می زند هیچ کاری نکرده است.

ایجاد خشونت در خانواده

یکی دیگر از رذائل اخلاقی است که منشأ بسیاری از رفتارهای ناپسند می باشد از جمله ایجاد خشونت در خانواده می باشد.

حسادت در اعضای مختلف خانواده می تواند نسبت به دیگر اعضاء بروز نماید، حسادت شوهر نسبت به همسر در موفقیت تحصیلی یا شغلی و یا امور دیگر همسر می باشد. نقش حسادت در خشونت در خانواده در دو مورد مطرح شده: یکی در آیه ۳۰ سوره مائده درباره ماجرای قتل هابیل توسط برادرش قابیل است و همچنین نقش حضرت یوسف و برادرانش در آیات ۵ تا ۱۰ سوره یوسف است که حضرت یعقوب بعد از شنیدن ماجرای خواب پسرش یوسف در مورد حسادت ورزیدن برادران به او گفت: جریان خوابت را به کسی نگو که علیه تو توطئه می کنند و این چنین است که حسادت باعث خرابی روابط آنان گردید. (فتحعلی خان، ص ۲۱۱)

بنابراین روشن شد که؛ حسادت باعث می شود که روابط گرم خانوادگی از بین برود و بر آن چه که خداوند مقدر کرده راضی باشی.

سوءِ ظنّ

یکی دیگر از آیات و روایات فراوانی انسان مسلمان را از داشتن سوءِ ظنّ به دیگران نهی کرده است.

امام علی (علیه السلام) می فرماید: «سُوءُ الظَّنِّ يُفْسِدُ الْأُحْوَ وَايْبَعُثُ عَلَى الشُّرُورِ؛ سوءِ ظنّ کارها را به فساد می کشد و سبب انواع شر می شود.» یکی از مهم ترین مصادیق فساد امور و شرور خشونت در خانواده به ویژه دز زمینه امور عفاف است. (مطهری، ص ۸۷)

بنابراین، حسادت کاری می کند با افراد که به سمت سوءِ ظنّ دامن کشند و به مصادیق شر کشانده شوند.

ریشه کفر

اگر انسان حسادت را درمان نکند ممکن است به کفر دچار شود.

چنان که در ضمن آیات قرآن اشاره شد که یهودیان با این که منتظر ظهور پیامبر خاتم بودند، حسادتشان باعث شد به کفر خود باقی بمانند و آن ها هم که بعد از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) راه ارتداد را در پیش گرفتند و خلافت علی (علیه السلام) را غصب کردند و با او مخالفت پیشه ساختند. (آملی حسن زاده، ص ۴۲۸)

بنابراین، عامل مهم در رفتار آنان چیزی جز حسادت و کینه نبود.

نا آرامی روان

حسود دائماً ناراحت است و همین باعث نا آرامی و سلب آرامش می گردد.

افراد حسود دائماً دچار مریضی روحی و روانی می باشند یعنی به هر اندازه که دیگران موفقیت با دست می آورند و از سختی های الهی برخوردار می شوند به همان اندازه این افراد آرامش خود را از دست می دهند، و مدام به فکر این هستند که چرا از امکانات رفاهی خوبی برخوردارند، چرا در جامعه اینقدر پیشرفت دارند. (شهیدی، ص ۱۲)

بنابراین، بدترین افراد از نظر زندگی همین حسادت بی دلیلشان است.

حسرت دائمی

یکی دیگر از ... ، حسرتی که انسان به آن دچار می شود حسرت دائم یعنی حسرتی که مدام با آن سر و کله می زند، حسود همیشه گرفتار حسرت و ملازم با اندوه و غم است؛ حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند: «الْحَسُودُ كَثِيرُ الْحَسَرَاتِ مُتَضَاعِفُ السَّيِّئَاتِ؛ حسرت ها و اندوه های فراوان دارد و گناهانش دو چندان می شود.» (امینی، ص ۵۶۲)

بنابراین، افراد حسود، حسادتشان یکی دو روزه نیست بلکه مدام دچار این گرفتاری نا علاج هستند.

از دست دادن دوستان

یکی دیگر از؛ حسود دیگر نه دوستی برایش باقی می ماند و نه زندگی عادی را ...

حسود، نعمت هایی را که خداوند به دیگران داده است را نمی تواند ببیند. از این رو به هر کسی که از نعمتی برخوردار است حسودی می کند و همین امر باعث می شود که مردم از او دوری کنند و پیوند دوستی و رفاقت بین او و دیگران قطع شود. (فتحعلی خان، ص ۱۷)

بنابراین، افراد حسود کاری می کنند که دیگر آن روابطی که پیش دیگران را دارند خراب می کنند و دیگر دوستی برایشان باقی نمی ماند.

ضرر زدن به خود

حسود قبل از آن که به خود ضربه بزند اول به جسم و روان خودش ضربه می زند.

حسود ضربه به موقعیت اجتماعی و شخصیتی و حیثیتی خود می زند. مثل ابلیس که با حسدش، لعنت برای خویش آفرید و برای آدم برگزیدگی و هدایت را به همراه داشت. (تحریری، ص ۴۴)

بنابراین، افراد حسود فکر می کنند با این کار، خودش را به موفقیت رسانده در حالی که جز این که خودش را خراب کند هیچ کاری نکرده است.

چرا این همه اموال م موقعیت شغلی و ... مناسبی دارند اما من ندارم و در این صورت زمینه روحیه قدر دانی وی و شکر گذاری اش تضعیف می شود و او حتی متوجه نعمت های خویش هم نمی شود و در زندگی احساس رضایت مندی نمی کند و از قناعت لذت نمی برد. (حسینی زاده، ص ۴۴)

بنابراین؛ او در مقابل تقدیرات الهی سر فرود نمی آورد و همواره در زندگی گله مند و نا رضایت مند است.

کوشش

یکی دیگر از عواملی که فرد حاسد بدان رو به رو می شود، فکر می کند کسانی که به مقام و منزلت می رسند یا از قبیل شانس است یا دانایی فرد است.

افراد حاسد به جای این که بتوانند کاری کنند تلاش در زمینه های معرفتی و اخلاقی کنند از این زمینه ها لحظه به لحظه دور می شوند و این گونه سعادت مندی را تقلید چون شانس و خوش اقبالی و دانایی های فرد می دانند و آنان می گویند چون از اول شانس بر وی بوده قطعاً در این راه موفق هستند پس من در این زمینه کنار می کشم چرا خود را فردی ضعیف می دانم و هم چنین در تفسیر نور آمده است: «قُلْ أَعُوذُ إِذَا حَسَدٌ؛ حسادت، دارویی جز پناه بردن به خدا ندارد.» زمینه ها زمانی خطرناک است که به فعلیت در آیند. حسادت کم و بیش در افراد می باشد اقدام عملی بر اساس آن گناه است. (قرائتی، ص ۶۴۷)

بنابراین، کسی که تمام زندگی اش را بر این باور دارد که حتی تلاش و کوشش به جایی نمی رسد او متأسفانه چشم به داشته های دیگران نیز مدام دارد باید گفت حسادت است و دارویی جز پناه بردن به خداوند ندارد.

الگو پردازی

یکی دیگر از عواملی که می تواند زندگی ما را به سمت و سوی بوی خدایی ببرد الگو برداری از ائمه ی اطهار و اولیای الهی می باشد.

انسان طبیعتاً از سویی الگو پرداز و از دیگر سوء الگو خواه است. الگو خواهی ریشه در ارزش پرستی آدمی دارد. خداوند در قرآن با توجه به این نیاز به زندگی شخصیت هایی هم چون حضرت

ابراهیم (علیه السلام)، حضرت مریم (علیها السلام)، حضرت یحیی (علیه السلام) و ... اشاره کرده است و همگان را به سر مشق
گیری از زندگی آنان ترغیب می سازد. (پور امینی، ص ۲۳)

بنابراین، افرادی که حاسد هستند، نمی خواهند حتی الگو برداری کنند، آنان همواره از این
شخصیت های عظیم به دور هستند.

نتیجه گیری

حسادت باعث نابودی نعمت از دیگران است خواه این نعمت را برای خویشتن بخواهد یا نخواهد چرا که گاهی حسود خود همان نعمت یا حتی بهتر از آن را دارد و گاه داشتن آن نعمت را برای خود کسر شأن می داند ولی با این حال از تنعم دیگری رنج می برد و می خواهد آن نعمت از او گرفته شود و همین حسادت زمینه بیماری مهلک و از رذایل اخلاقیست که عوارض متعددی دارد از جمله: تنهایی، کینه توزی، دوری از خداوند و

فرد حسود نه تنها هیچ گاه آرامش روحی و روانی ندارد بلکه آسایش هم ندارد، و در اثر این صفت رذیله خود را از مسیر کمال و تعالی باز می دارد.

فهرست منابع

۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۶ق، المفردات فی عریب القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، بیروت، دار الشامیه.
۲. دستغیب، شهید آیت الله سید عبدالحسین، ۱۳۲۰، قلب سلیم، ساختمان ناشران، خیابان ارم، قم.
۳. مهدوی کنی، محمدرضا، ۱۳۱۰، بیست گفتار، روزنامه اطلاعات، تهران.
۴. فتحعلی خان، محمد، ۱۴۳۱، علم اخلاق ۲، مرکز بین المللی، ترجمه و نشر المصطفی، قم.
۵. مطهری، مرتضی، ۱۳۸۰، سیری در نهج البلاغه، انتشارات صدرا، اهران.
۶. حسن زاده آملی، حسن، ۱۳۸۱، انسان کامل از دیدگاه نهج البلاغه، ناشر: خیام، قم.
۷. شهیدی، سید محمد، ۱۳۸۰، علی در نهج البلاغه، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، قم.
۸. امین، عبدالحسین، ۱۳۸۴، العید فی الکتاب و السنه و الادب، مؤسسه دائره المعارف فقه اسلامی.
۹. تحریری، نقی، ۱۳۸۰، اخلاق ۳، مؤسسه صدرا، تهران.
۱۰. نیلی پور، مهدی، ۱۳۴۱، بهشت اخلاق، مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر(عج)، قم.
۱۱. حرانی، حسین بن علی بن حسین، ۱۴۰۶، تحف العقول، مصباح الفصاحه، قم.
۱۲. امیدی، محمد، ۱۳۷۰، حسادت، دفتر نشر صدرا، تهران.
۱۳. موسوی، امام خمینی(ره)، ۱۳۷۱ش، شرح چهل حدیث، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران و قم.
۱۴. حر عاملی، محمد بن حسن بن علی، ۱۴۱۴ق، وسائل الشیعه، آل البیت، تهران.
۱۵. آمدی، عبدالواحد، ۱۴۱۵ق، غرر الحکم، آل البیت، قم و تهران.

۱۶. سروش، محمد علی، ۱۳۸۰، آثار حسادت، انتشارات دانشگاه قم.
۱۷. مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ق، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، بیروت.
۱۸. دیلمی، حسن بن ابی الحسن، ۱۳۱۲، ارشاد القلوب، انتشارات صدرا، قم.
۱۹. سادات، محمد علی، ۱۳۷۹، اخلاق اسلامی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی، تهران.
۲۰. سیفی، رضا، ۱۳۷۳، حسد و عوامل آن، نشریه بم، اراک.
۲۱. دامغان، حسین بن محمد، ۱۳۶۶ش، الوجوه و النظائر فی القرآن، پژوهشگاه علوم انسانی، تهران.
۲۲. تهرانی، مجتبی، ۱۳۸۷، اخلاق الهی، مباحث قوه غضبیه (جلد ۷)، پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران.
۲۳. حسینی زاده، سید علی، ۱۳۱۳، روش های تربیتی از قرآن، ج ۲۱، پژوهشگاه دانشگاه قم.
۲۴. قرائتی، محسن، ۱۳۸۷، تفسیر نور، ج ۱۰، وایراست ۲، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، تهران.
۲۵. پور امینی، محمد باقر، ۱۳۹۱، سبک زندگی، چاپ ۲، آستان قدس رضوی، مشهد.